

PKN

Stichting voor onderzoek
historische tabakspijpen

Tijdschrift voor de verzamelaar en onderzoeker

Jaargang 40, nummer 155, april 2018

Waterpijp als jeneverfles

Piet Smiesing (pk.smiesing@tiscali.nl)

Dertig jaar terug schreef ik het artikel “Waterpijpen van Goedewaagen” waarin de drie types waterpijpen, die door deze Goudse fabrikant werden vervaardigd, aan bod kwamen. Aan de hand van de bijgesloten folders en op de verpakkingendoos werd uit de doeken gedaan, hoe deze waterpijpen gebruikt konden worden. Sindsdien zijn er nog een aantal waterpijpen van Goedewaagen in mijn verzameling beland, waarvan de “Harempijp” qua gebruik een aardig nieuw gegeven oplevert.

Het is uit vele publicaties bekend hoe het de firma Goedewaagen is vergaan. Zo vernemen we uit “Goedewaagen’s gebruiksgoed”: ‘Het bedrijf had zich nog halverwege de zeventiger jaren staande weten te houden door grote orders reclame-aardewerk van met name Bols, de Holland-Amerika Lijn en de KLM en dacht hiermee het bestaan te kunnen verlengen. Helaas kende de conjunctuur in 1982 een dramatische terugval, [...]’ (1)

Afb. 1. Gezichtspijp Saint Nicholas Society en biscuit Oudhollands huisje.

In 1977 stopte het bedrijf haar activiteiten in Gouda en verhuisde naar Nieuw-Buinen, in Drenthe. 16 november 1977 bezochten we het bekende, toen geheel verlaten fabriekscomplex in Gouda en

doolden door de donkere spookachtige fabrieksruimten, op zoek naar aanwinsten voor onze verzameling. In een grote hal met rijen lege houten stellingen, haalde mijn kompaan met een lange houten lat een gezichtspijp onder de stellingen vandaan met een driekantige steek en een bijna complete steel met de tekst: “SAINT NICHOLAS SOCIETY // NEW-YORK”. Ik scoorde slechts een ongeglazuurd halfproduct (biscuit) van een oud Hollands huisje! (afb. 1) In de publicatie “Koninklijke Goedewaagen (1779-1982). Een veelzijdig ceramisch bedrijf.”, van D. H. Duco, is op afb. 234 zo’n huisje afgebeeld, met modelnummer 1387. Het onderschrift bij deze afbeelding luidt: ‘Figurale likeurflesjes voor de souvenirbranche, 1953 -1956’. Hieruit blijkt dat dit huisje ruim twintig jaar onder de stelling heeft gelegen!

Algemeen bekend is de door Goedewaagen vervaardigde grote serie Delfts blauwe huisjes van de KLM, die door distilleerderij Bols met jenever werden gevuld. Maar ook andere drankenfirma's plaatsten orders bij Goedewaagen voor deze ludieke flesjes. In het toeristische plaatsje Hinderlopen kocht ik een

Afb. 2. Polychroom huisje met jenever.
 Afb. 3. Bodem van de waterpijp: Wynand Fockink Genevers Liqueurs

drankflesje in de vorm van een Amsterdams pakhuis, dat door de Amsterdamse jeneverstoker Hooghoudt was gevuld met jonge dubbele graanjenever. Het huisje, met vormnummer 2461, werd met de hand in kleur beschilderd (afb. 2).

Verrassend is evenwel dat naast de huisjes ook flessen van de 'harem pipe' werden gevuld met sterke drank. Deze exemplaren zijn op de bodem, naast het merk van Goedewaagen, bedrukt met: "WYNAND FOCKINK / GENEVERS-LIQUEURS". (afb. 3) Mijn drankflessen zijn helaas niet meer gevuld, maar een bevriende slijter heeft nog een gevulde fles van zo'n waterpijp, zoals die aan de klant werd geleverd. (afb. 4) Deze fles is geheel met bessenjenever gevuld. 'Zoete Bessen' zou je echt niet verwachten in een fles van een waterpijp voor 'stoere' rokers. Mogelijk was de pijp, zoals de naam harempijp doet vermoeden, vooral voor vrouwen bedoeld! Ook in de Arabische wereld worden waterpijpen gerookt door vrouwen. Het is best mogelijk dat genoemde distilleerderij ook andere brouwsels in de harempijp op de markt bracht. Nadat de drinker(ster) de fles had leeggedronken kon de afsluitende kurk vervangen worden door de bijgeleverde doorboorde kurk met het glazen buisje. Na montage van de slang en pijpenkop, kon de waterpijp gerookt worden. (afb. 5)

Afb. 4.
Harempijp
gevuld met
bessenjenever.

Afb. 5.
Compleet
gemonteerde
harempijp.

Afb. 6. Close-up tafereel harempijp.
Zie ook binnen-achterzijde kaft

Fles van waterpijp gevuld met jenever

De afbeelding, geheel rondom de fles, toont een kleurig woestijntafereel; een oase met kamelen en tenten. In een kring rond een spaarzaam geklede danseres, zitten sjeiks, genoeglijk lurkend aan hun harempijp. (afb. 6) Duco zegt over deze decoratie: 'De grotere tapse fles draagt een semi-handgeschilderde decoratie met een dansende derwisj en een groep kamelen. Deze oosters aandoende voorstelling is door van Gool ontworpen. De quasi-nonchalante penseelstreek vertoont alle overeenkomsten met zijn tekentrant, doch de relatie met de oosterse kust ontbreekt geheel.' (2)

De bodem van de fles van de harem pijp (modelnummer 1657), zoals ze in verkoopcatalogus werden aangeboden, maar zonder de naam van de jeneverstokerij, heeft de opdruk: "Royal Goedwaagen Gouda"; "handpainted"

en "HV" (monogram van de schilder). Vergelijken we de afbeeldingen op de verschillende flessen met elkaar dan moeten we de term "handpainted" maar met een korreltje zout nemen. De schilder HV heeft hooguit de figuren ingekleurd.

In de catalogus van Goedewaagen werd de pijp aangeboden onder nr. 973 en de benaming "Harem Pipe". (3) De pijp was leverbaar met één slang of met drie slangen en kostte de afnemer respectievelijk fl. 13,75 of fl. 22,-. Dat was toen de pijp werd vervaardigd (1958 - 1960), al een behoorlijk bedrag. De extra slangen golden blijkbaar als reserveslang, want de fles heeft slechts een insteekopening voor één slang.

Afb. 7. Ottoman Hookah, compleet in dekkend bruin.

Afb. 8. Ottoman Hookah, Delfts blauwe fles.

Ottoman Hookah

De andere waterpijp, "Hookah Pipe" genoemd, met modelnummer 1609 en catalogusnummer 972, was een stuk voordeliger namelijk fl. 8,80. Maar de Delftsblauwe versie is bijna vijf gulden duurder, namelijk fl. 13,75 ! In de Engelstalige catalogus wordt vermeld dat naast de Delfts blauwe uitvoering de Hookah Pipe in de effen kleuren geel, rood en groen leverbaar zijn. Of die kleuren alleen voor de buitenlandse markt gold, wordt niet duidelijk, want ik heb flessen van deze waterpijp in een dekkend bruine, groene, en Delftsblauwe uitvoering. (afb. 7) De kleurnuances in de figuren van de Delftsblauwe versie geven de fles een fraai uiterlijk. (afb. 8) Ook Duco noemt de kleuren effen groen en bruin, maar vindt Delftsblauw 'een ongepaste beschildering'. (4)

Onder het glazuur zijn in reliëf, in bloemvormige vensters, figuren aangebracht, omringd door flonkerende sterren met maansikkel en sterretjes. Aan één zijde zien we een muzikant, die de dansende derwisj op de keerzijde begeleidt op een snaarinstrument. Opvallend is echter dat de flessen met het dekkende glazuur op de bodem een cirkelvormig merk hebben waarin de gekroonde balans en de merkwaardige toevoeging “hoogwaardig ovenvast”. Op de bodem van de fles in de Delftsblauwe uitvoering is het merk de “gekroonde roos” op de bodem aangebracht. Bij beide types waterpijpen, de Harempijp en de Hookah-pijp, wordt de klokvormige, gegoten dubbelwandige pijpenkop geleverd. (5)

Afb. 9. Zodiac waterpijp, taurus.

Waterpijp of tafelpijp

Deze kleine “Zodiac water pipe” van Goedewaagen bestaat uit een gegoten rond potje in diverse pastelkleuren met een holte als kop. (afb. 9) Op de zijkant van het kartonnen doosje waarin de pijp werd verpakt, staan alle verkrijgbare sterrenbeelden afgebeeld. Achter het transparante venstertje van de doos wordt zichtbaar welk sterrenbeeld op de pijp is aangebracht. Volgens Duco werd deze pijp o.a. geen succes omdat de winkelier twaalf verschillende sterrenbeelden in voorraad moest houden. Ook voor verzamelaars kan het soms een probleem zijn om het dozijn zodiac pijpen compleet te krijgen, getuige de

oproep in ons blad van een verzamelaar die het in zijn collectie ontbrekende sterrenbeeld ‘Capricorne’ (steenbok) zocht!

De pijp heeft twee insteekopeningen en werd met één of twee slangen geleverd plus een extra kurkje. Het lukte Duco niet om de pijp vacuüm te zuigen en vond daarom dit product als waterpijp ongeschikt. (6) Op het kartonnen verpakkingsdoosje is een schema afgedrukt waarop in doorsnee de werking van de waterpijp wordt verklaard. Hierop is te zien dat aan de onderzijde van de kopholte een pijpje is meegegoten dat in de vloeistof steekt. Blijkbaar heeft dit buisje, onderaan aan de kopholte, niet de juiste lengte om de waterspiegel te bereiken, zodat de rook niet door de vloeistof gaat! Mogelijk is ook hierdoor deze “zodiac-pijp” geen succes gebleken en wordt hierdoor alleen nog gezocht door verzamelaars. Want deze wonderlijke rookattributen van Goedewaagen zijn het verzamelen zeker waard.

Foto's en collectie auteur met uitzondering van afb. 4; foto en collectie K. Westbroek.

Noten:

1. Glabbeek, p. 68.
2. Duco, p. 151.
3. Met dank aan Jos Engelen, die toen zo vriendelijk was mij deze pagina's van de catalogus toe te sturen.
4. Duco, p. 151.
5. In dit artikel genoemde waterpijpen hebben de benaming, die de fabrikant in de catalogus en bijgeleverde folders met gebruiksaanwijzingen de waterpijpen geeft, Duco geeft deze waterpijpen in zijn publicatie andere benamingen.
6. Duco, p. 151.

Literatuur:

Duco, D.H., 1999, *Koninklijke Goedewaagen (1779 – 1982). Een veelzijdig ceramisch bedrijf*. Amsterdam.

Glabbeek, M.-TH. van, 1994, *Goedewaagen's gebruiksgoed*.

Smiesing, P., 1988, Waterpijpen van Goedewaagen, Pijpelogische Kring Nederland nr. 42, p. 36-42.

Oproep i.v.m. 40-jarig jubileum PKN

Dit jaar is het 40 jaar geleden dat de Pijpelogische Kring Nederland werd opgericht. Wij willen dit niet ongemerkt voorbij laten gaan door hier in het juli nummer van ons blad aandacht aan te geven.

Wij zijn daarom op zoek naar foto's 'uit de oude doos' van bijvoorbeeld PKN-dagen, opgravingen, maar vooral ook verhalen en anekdotes uit de historie van de PKN van de afgelopen 40 jaar. Hebt u oude foto's of een anekdote en misschien wel een pagina vullend artikel laat het ons weten. Wij zien uit naar uw reacties. Gescande foto's en verhalen kunnen gemaïld worden naar bertvanderlingen@tabakspijp.nl

Waterpijp als jeneverfles. Zie pagina 43

Drie Leidse pijpen uit één mal. Zie pagina 49